

BOUWEN AAN HET LANDSCHAP OP DE TUSSENSCHAAL

Bouwstenen voor ruimtelijke kwaliteit in de
Gelderse Vallei

Ontginningslandschap

BOUWEN AAN HET LANDSCHAP OP DE TUSSENSCHAAL

Bouwstenen voor ruimtelijke kwaliteit in de
Gelderse Vallei

Ontginningslandschap

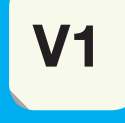
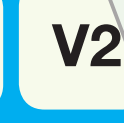
Gemeente
Woudenberg

Inhoud

Matrix bouwstenen ruimtelijke kwaliteit.....	7
Bouwen aan het landschap op de tussenschaal	9
1 Landschappen	13
2 Beeldkwaliteit	23
Colofon	35

Matrix bouwstenen ruimtelijke kwaliteit

Thema	Kampenlandschap	Slagenlandschap
Schaalvergroting van de (agrarische) bedrijfsvoering	 S1	 S2
Functieverandering van de (agrarische) bebouwing	 F1	 F2
Bouw van energie-installaties	 E1	 E1
Nieuwe infrastructuur	 I1	 I2
Dorps- en stadsranden	 D1 D4	 D2 D4
Natuurontwikkeling	 N1	 N2
Verblijfsrecreatie	 V1 V2	 V1 V2

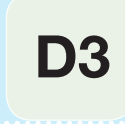
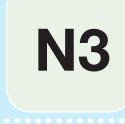
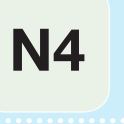
F3 = Set bouwstenen per thema per landschap in deze handreiking

GL = Beeldkwaliteitsplan Grebbelinie

GV = Gebiedskatern Gelderse Vallei

LOP = Landschapsonontwikkelingsplan Gelderse Vallei

vormgeving bkpG enz
suggestie: één letter
ook achterop aanpassen

Ontginnings landschap	Es- en brinkdorpen- landschap	Beken en griften	Grebbelinie Valeikanaal
 S3	 nvt	 GV LOP	 GL
 F3	 F4	 GV LOP	 GL
 E1	 E1	 GV LOP	 GL
 I3	 nvt	 GV LOP	 GL
 D3 D4	 D4	 GV LOP	 GL
 N3	 LOP	 N4	 N5
 V1 V2	 V1 V2	 GV LOP	 GL

Bouwen aan het landschap op de tussenschaal

Inleiding

Het buitenbied van de Gelderse Vallei is continu in ontwikkeling door schaalvergroting en functieverandering van agrarische bedrijven, nieuwbouw in de dorpsranden, aanleg van infrastructuur, het verbeteren van de waterhuishouding en nieuwe natuuraanleg. Deze ontwikkelingen hebben hun impact op het landschap; vervlakking dreigt, landschappelijke variatie verdwijnt en de verstening neemt toe. Kortom de eigenheid en herkenbaarheid van het landschap neemt af. Dat raakt de kwaliteit van de leefomgeving. En daarmee de vitaliteit van onze mooie regio.

De koers: bouwen aan het landschap op 'de tussenschaal' (de directe omgeving)

Ondanks de inspanningen is de noodzaak om de herkenbaarheid en de (streek) eigenheid van het landschap van de Gelderse Vallei te versterken alleen maar groter geworden.

Daarom verleggen we de koers van landschappelijke inpassing 'van het nieuwe', naar het bewust bouwen aan het landschap 'vanuit de kracht van het nieuwe'. Bouwinitiatieven vormen de katalysator voor landschapsverbetering. Minder planmatig, maar meer op organische wijze. Met een wervend toekomstperspectief als leidraad.

Het idee is dat meer dan tot nu toe de individuele initiatiefnemer gelijktijdig met het realiseren van de eigen plannen helpt om het landschap te verbeteren. Door bijvoorbeeld gelijk met de bouw van een nieuwe stal een deel van een structuur-bepalende houtwal langs de kavel aan te

leggen, een beeldbepalend bosje in een aangrenzende overhoek te planten, of de oever van de beek die de achterzijde van het perceel begrenst natuurvriendelijk in te richten.

Ieder bouwt vanuit het individuele initiatief aan het landschap. Maar door coalities te sluiten - bijvoorbeeld met de burens - maken we wel meteen 'extra meters'. En het resultaat telt.

Bouwen aan het landschap van onderop leidt tot verbetering van de eigen leefomgeving. Op de plek waar de initiatiefnemer het landschap zelf beleeft en belangrijk vindt. Op dit schaalniveau kan je als initiatiefnemer ook het verschil maken. De 'tussenschaal' is namelijk praktisch hanteerbaar.

De Bouwstenen Ruimtelijke Kwaliteit laten een inspirerend toekomstperspectief zien. Met richtlijnen hoe bij verschillende ontwikkelingen in een bepaald landschapstype aan het landschap kan worden gebouwd. Gemeente en initiatiefnemer kunnen met de bouwstenen samen eenvoudig bepalen welke ingrepen bijdraagt aan de beoogde landschapsverbetering. Gemeenten hebben een stimulerende en faciliterende rol. Ze gaan in een vroeg stadium het gesprek met aan, om samen te kijken welke bijdrage mogelijk is. Ook beoordelen zij de bouwplannen aan de hand van de bouwstenen.

De bouwstenen voor het landschap geven de gewenste koers aan voor de ruimtelijke kwaliteit, van een plan. Voor de goedkeuring vanuit het bestemmingsplan geldt een bredere afweging, waarin ook andere belangen een rol spelen (zoals bijvoorbeeld verkeer en milieu.)

De aanpak in het kort

- Bouwen aan het landschap door het verbeteren van het landschap van onderop
- Particuliere initiatieven zijn uitgangspunt
- De landschappelijke bijdrage past qua maat en schaal bij het initiatief
- Door coalitievorming in de omgeving maak je meer meters
- Voor elk van de landschapstypen een eigen perspectief, met richtlijnen en handvaten
- De bouwstenen zijn praktisch toepasbaar; voor initiatiefnemers en gemeenten
- De gemeente inspireert en faciliteert het bouwen aan het landschap, onder andere door vroegtijdig in gesprek te komen met de initiatiefnemer.

Leeswijzer

Voorin en achterop dit boek is een matrix opgenomen waarin de bouwstenen voor het bouwen aan de verschillende landschapstypen van de Gelderse Vallei zijn opgenomen.

In deze matrix staan nummers die verwijzen naar de verschillende bouwstenen en de landschapstypen waarvoor ze van toepassing zijn. Deze bouwstenen zijn verderop in het boek opgenomen in kwaliteitsbladen, de nummers staan steeds in de linker boven hoek van het desbetreffende kwaliteitsblad.

Voor enkele landschappen of ontwikkelingsthema's wordt verwezen naar al bestaande kwaliteitsplannen. Zo staan in het Beeldkwaliteit Grebbelinie richtlijnen voor

ontwikkelingen in het Grebbelinieland-schap. Daarom zijn er lettercodes in de matrix opgenomen die verwijzen naar die rapportages over ruimtelijke kwaliteit die het gedachtengoed van deze rapportage aanvullen.

De matrix is uitbreidbaar, als het nodig is kunnen er in de toekomst nieuwe bouwstenen aan worden toegevoegd.

Bij het ontwikkelen van de bouwstenen is gekeken naar de landschapstypen met de grootste dynamiek, niet alle landschapstypen zijn doorgewerkt. De landschapstypen met de grootste dynamiek zijn het kampenlandschap, het ontginningslandschap, het esdorpen- en brinkenlandschap en het slagenlandschap. Voor deze landschapstypen worden in hoofdstuk 1 de kenmerken, de ontwikkelingen en de koers waarop de kwaliteitsbladen zijn gebaseerd, opgenomen.

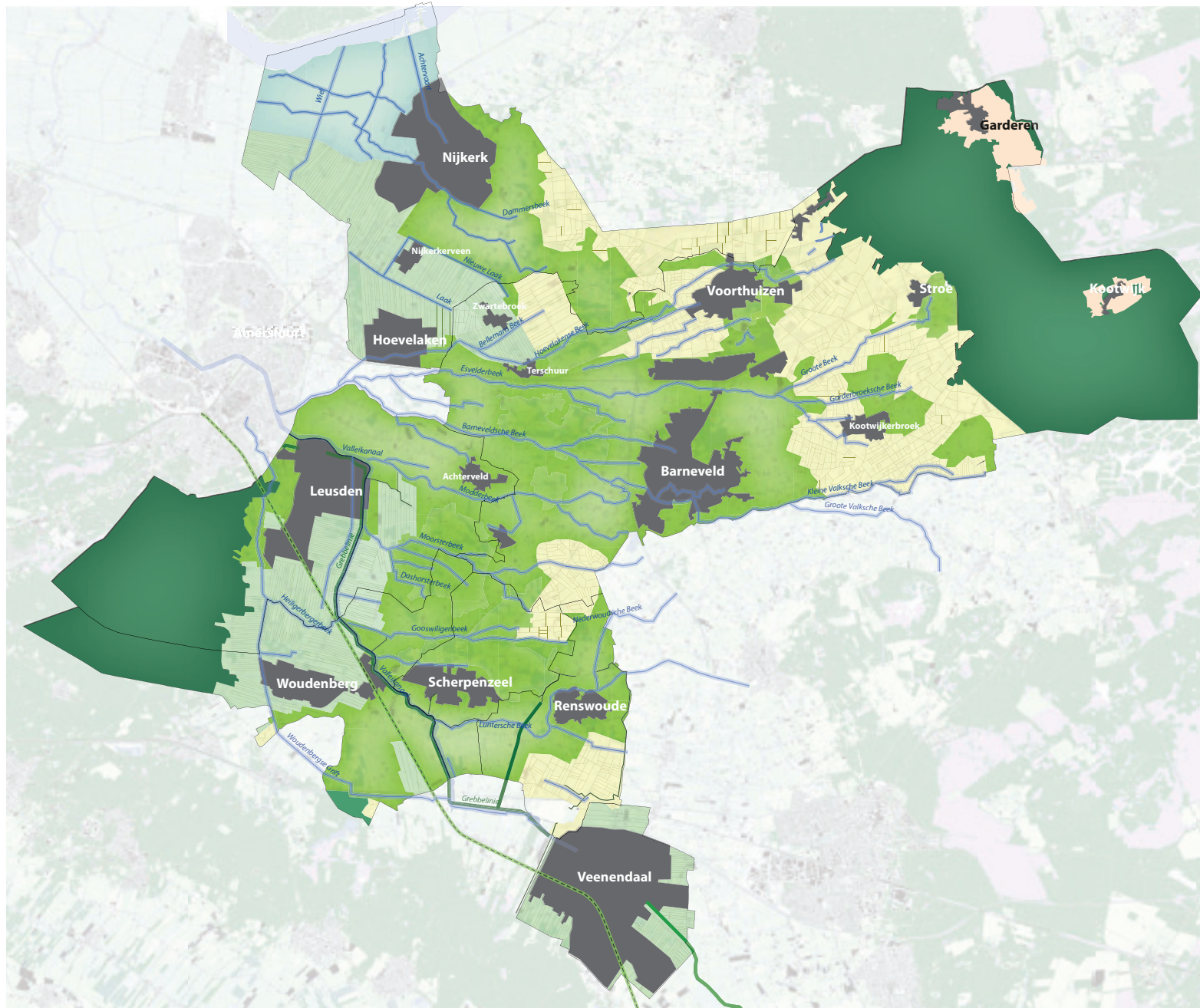
De bouwstenen voor de beeldkwaliteit van de bebouwing zijn in hoofdstuk 2 opgenomen. Er is gezocht naar een handreiking om te komen tot een streekeigen architectuur voor woonbebouwing en stallen en schuren. Deze bouwstenen zijn van toepassing op alle landschappen.

In hoofdstuk 3, de kern van dit boek, zijn de kwaliteitsbladen opgenomen. Per type ontwikkeling zijn voor de belangrijkste landschapstypen bouwstenen voor de versterking van het landschapstype opgenomen.

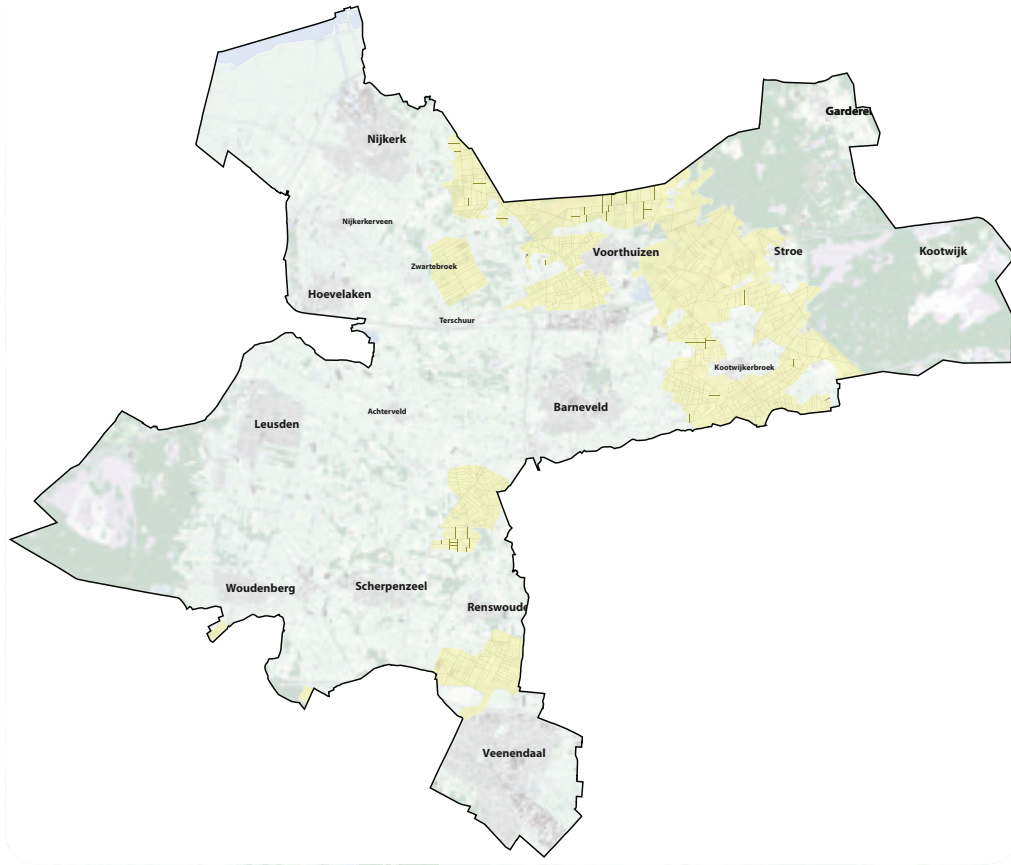
1 LANDSCHAPPEN

Landschappen

- Woonkernen
- Boslandschap
- Broek- en heideontginningslandschap
- Slagenlandschap
- Kampenlandschap
- Esdorp- en brinkenlandschap
- Polderlandschap
- Beken
- Valleikanaal
- PON-lijntje
- Grebbelinie - dijk

Ontginningslandschap

Karakteristieken

Het ontginningslandschap is een open landschap gevormd door regelmatige relatief recente ontginningen van woeste grond. Het wordt gekenmerkt door rechthoekige rationale kavels met op enkele plekken (broek) bosjes, (restanten van) heidevelden en kwelgebieden. Er is relatief weinig beplanting.

Ontwikkelingen

In tegenstelling tot het kampenlandschap en het slagenlandschap speelt hier de ontwikkeling naar verdichting die leidt tot versnippering van het landschap. Door toename van (grote) bebouwing (woningen, boerderijen, schuren) en toename van erfbeplanting is er een ontwikkeling van groene clusters in de ruimte naar een kleinschaliger landschap. Op veel plaatsen is het ontginningslandschap niet meer

Akker in de buurt van Koorwijkerbroek

herkenbaar, het contrast met aangrenzende landschappen is vervaagd. Op de volgende pagina's is dat te zien door de historische kaart te vergelijken met de huidige situatie.

Koers

Op de kaart twee pagina's verderop is de koers voor het ontginningslandschap opgetekend. Dit is geen plankaart maar een getekende ambitie. Het streven is om de grootschaligheid en

de rationale, orthogonale kavelstructuur sterker beleefbaar te maken. Daarbij wordt ingezet op het verstevigen van het raamwerk van de beplante randen van de ontginningseenheid. Soms kan dat door een oud landschapselement dat op de grens licht, bijvoorbeeld een oude kade, stevig te beplanten. Vaak gaat het om het aanvullen en stevig beplanten van de hoofdwegen. Bosjes en huiskavels liggen daarbij als groene eilanden in het landschap.

1880

huidige situatie

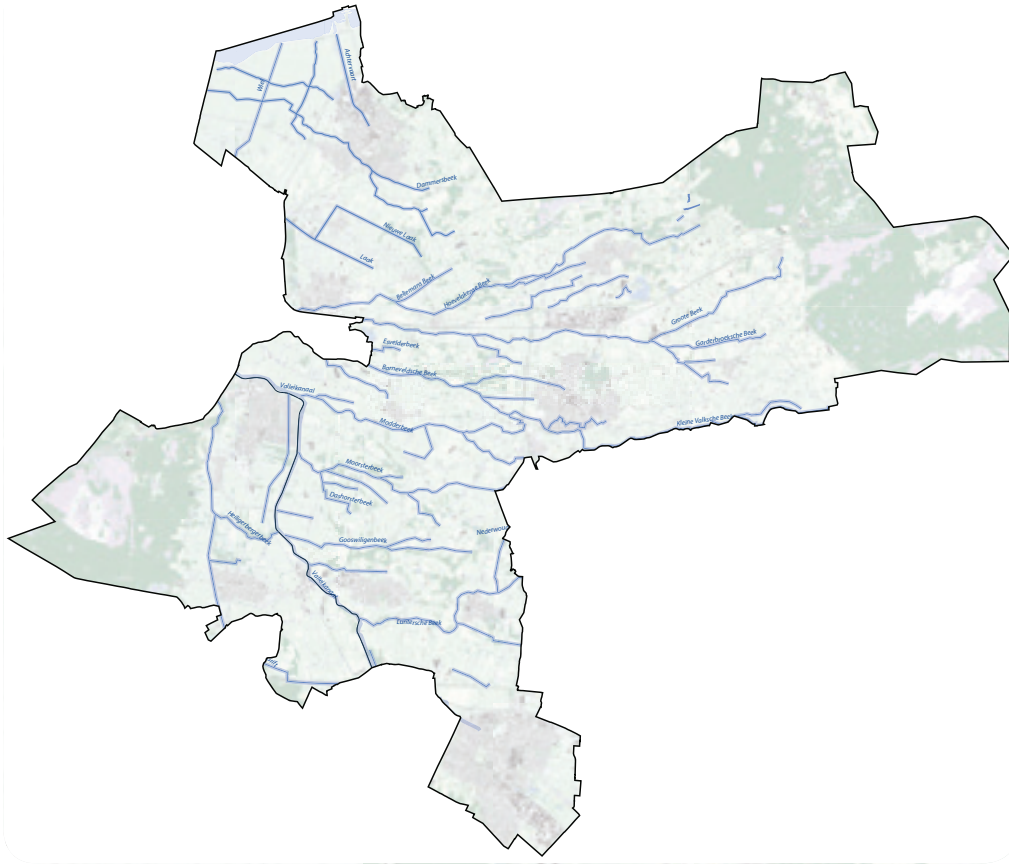
Koers voor het ontginningslandschap

Legenda

- Bestaande bebouwing
- Bomen (diverse)
- Woning (nieuw)
- Landgoed (nieuw)
- Schuur (nieuw)
- Sleufsilos
- Voedersilo
- Biovergister
- Windmolen
- Sloop
- Kavellijn
- Hoofdweg
- Secundaire weg
- Toegangsweg
- Pad (onverhard)
- Beek
- Dorp
- Woonkavel (nieuwbouw)
- Woonkavel (bestaand en transformatie)
- Bedrijfskavel
- Natuur
- Erf
- Landgoed
- Bos

Beken en griften

Karakteristieken

De verschillende beeksystemen in de Gelderse Vallei stromen van oost naar west en komen uit in het Valleikanaal. De volgende bekenstelsels worden daarbij onderscheiden: Esvelderbeek, Dammersbeek, Modderbeek, Barneveldse beek, Hoevelakense beek, Grote beek, Lunterse beek, Heiligerbergerbeek, Moortsebeek.

Ontwikkelingen

Door normalisatie van de beken in het

verleden zijn de beken steeds minder zichtbaar in het landschap en is de ecologische waarde verminderd.

Koers

Het versterken van het natuurlijk karakter van beken, met als uitgangspunt een wisselende breedte en gevarieerde natuurlijke beekbegeleidende beplanting. De koers voor de beken is in het Gebiedskatern Gelderse Vallei en het Landschapsontwikkelingsplan uitvoering beschreven.

De Luntersebeek tussen Woudenberg en Scherpenzeel met een genormaliseerd profiel.

Lunterse beek bij Renswoude: heringericht met ecologische oevers.

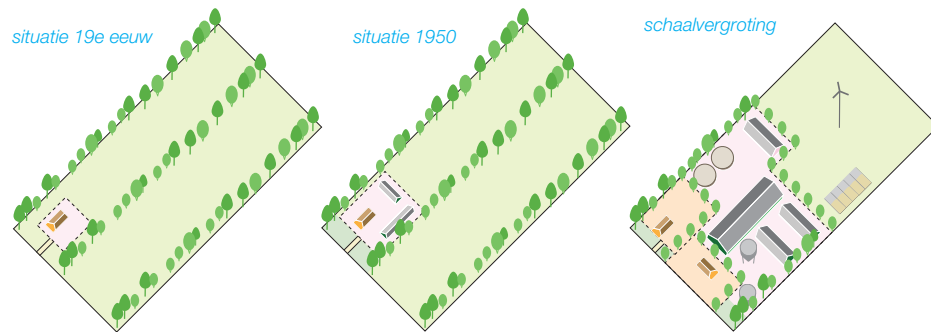
Hermeandering kleine Barneveldse Beek bij Nieuw Landgoed Barneveld

2 BEELDKWALITEIT

Beeldkwaliteit

Principes voor erfinrichting

Door schaalvergroting verrommelt het erf en wordt het landschap aangetast

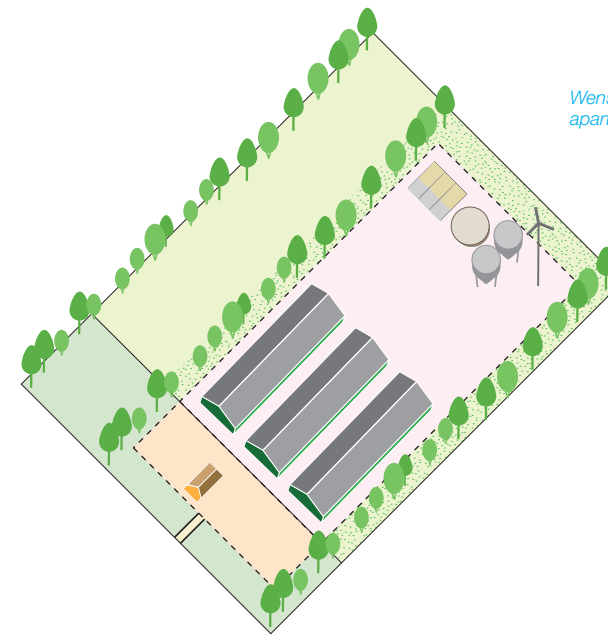
Door de schaalvergroting in de landbouw van de afgelopen decenia is de structuur van het landschap voor een groot deel verloren gegaan. De landschapsbeplanting direct grenzend aan het erf is verdwenen of verschaald en heeft er een vervaging van de verschillen tussen de landschapstypen plaatsgevonden. Door de vrije plaatsing van steeds grotere bedrijfsgebouwen op het bouwblok en het plaatsen van afschermdende beplanting om individuele bedrijfsgebouwen om ze aan het zicht te onttrekken, heeft er bovendien een

verrommeling van de erven zelf plaats gevonden.

Wensbeeld voor schaalvergroting in de toekomst

Door bij schaalvergroting aandacht te schenken aan de juiste situering van nieuwe bedrijfsgebouwen en overige elementen op het erf kan er een kwaliteitsslag in het landschap plaats vinden. hierbij wordt gestreeft naar het volgende:

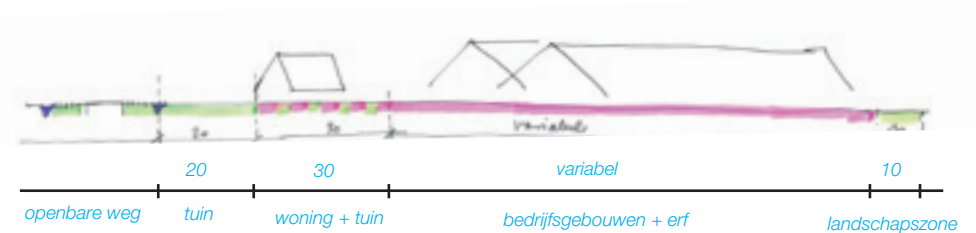
- Een duidelijke opbouw van het bouwblok met onderscheid tussen woongedeelte met tuin en agrarische bedrijfspand met erf, waarbij de

Wensbeeld: op het bouwblok ligt het woongedeelte van apart van bedrijfsgebouwen en erf.

Streven naar samenhang: bouwvolumes en kappen staan in één richting haaks op of in een grote hoek t.o.v. de weg.

Zichtbaar contrast tussen woonhuis en bedrijfsgebouwen: woonhuis expressief in materiaal en kleur, bedrijfsgebouwen donker, rustig en ingetogen.

woonzone voldoende diepte krijgt vanaf de weg (ca. 50 m.).

- Het vrijhouden van een landschapszone rondom het bouwblok aan de zij- en achterkant ca 10 m., aan de wegzijde ca 20m.
- Bij de architectuur geen onderscheid maken tussen burger- en bedrijfswoningen.
- Het toepassen van passende landschapsbeplanting om landschapsstructuren te versterken in plaats van erfbeplanting om bebouwing "weg te werken".

In de kwaliteitsbladen voor de verschillende landschapstypen wordt dit wensbeeld verder uitgewerkt.

Nadere aanbevelingen voor erfinrichting en beplantingskeuze

In het gebied is veel expertise over beplantingskeuze en erfinrichting aanwezig. Die kennis is in veel stukken vast gelegd. In de kwaliteitsbladen ligt hierop niet de focus, het stuk wil juist aanvullend zijn, door het accent te leggen op de tussenschaal. Daarom wordt voor meer specifieke informatie verwezen naar ander stukken, waarvan het Beeldkwaliteitsplan Functieveranderingen Gelderse Vallei en het Landschapontwikkelingsplan Gelderse Vallei (H6) twee belangrijke

Beeldkwaliteit

Bedrijfs- en burgerwoning

Kenmerkend voor de Gelderse Vallei is het boerderijtype Hallenhuys.

Voorbeeld: Hallenhuys op landgoed Scherpenzeel.

Op weg naar een streekeigen architectuur

Om te komen tot een streekeigen architectuur voor de Gelderse Vallei en de Utrechtse Heuvelrug is het streekeigen Hallenshuis als vertrekpunt gekozen. Daarbij is er geen onderscheid gemaakt per landschapstype, omdat, nu en vroeger, er nauwelijks verschillen zichtbaar zijn.

Kenmerken van het Hallenhuys zijn:

- Een eenvoudige vorm waarin verschillende functies (wonen, stal, schuur) zijn opgenomen.
- Eén volume, geen geleding, één laag

met een hoge kap waarbinnen wel verschillende lagen mogelijk zijn.

- Het gebouw staat (meestal) in de lenterichting van de kavel, dwars of in een hoek op de weg.

Op de volgende pagina's is een aantal principes beschreven waarmee vanuit de typologie van het Hallenhuys een streekeigen architectuur ontwikkeld kan worden.

Met behulp van voorbeelden is weergegeven welke vrijheid deze principes geven om te komen tot een samenhangende en gevarieerde architectuur van de streek.

Beeldkwaliteit

Bedrijfs- en burgerwoning

Referentie Maas Architecten

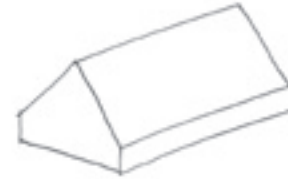

Referentie Maas Architecten

Referentie Onix Architecten

Principes voor nieuwbouw

uitgangsvorm nieuwbouw;
zowel bedrijfswoning als burgerwoning

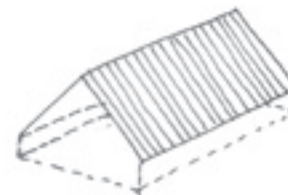
daklijn als bijzonderelement

één laag + kap

relatie binnen/buiten opgelost binnen volume

kap is gezichtsbepalend;
alle woonfuncties onder één dak, ook garage(s)

toevoegingen aan kap onderschikt

Beeldkwaliteit

Stallen en schuren

Voorbeeld nieuwe pluimveestal

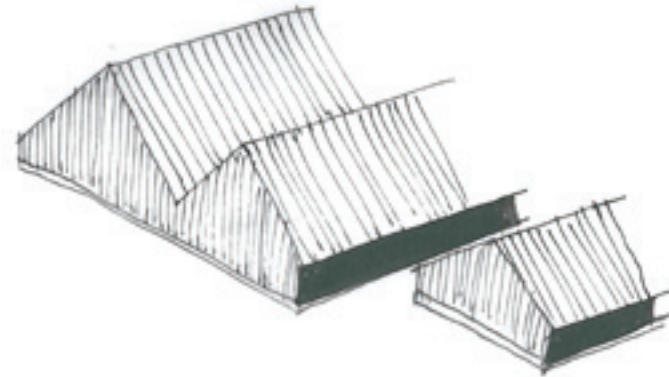

Referentie DXP: stal uit één materiaal

Referentie Onix - zorgboerderij de Mikkellhorst

Principes voor schuren

Principes

- Verschillende bedrijfsgebouwen met één type afwerking
- Materiaaltoepassing en dakhelling kan variëren
- Plint als accent: beton, baksteen, hout
- Gevelafwerking hout of houtachtig
- Eén dakvolume, niet geleed per gebouw

geen ramen

*regelmatig
gespreid*

lange strook

dwaarsstroken

Voorbeelden voor de invulling van het dakvlak

Beeldkwaliteit

Stallen en schuren: innovatieve toepassingen

Gekoppelde schuren tot één grote schuur

Combinatie van vrije uitloop en vaste stallen in een samenhangend streekeigen silhouet

Italiaanse kap gecombineerd met een traditionele inloopstal

Een uitloopstal met streekeigen kap

Een openstal met een streigeigen contour

Voorbeelden van innovatieve toepassingen

In principe is het hallenhuis bij de beeldkwaliteit het vertrekpunt, maar er is om innovatie niet in de weg te staan, ruimte voor andere vormen. Daarbij blijft aandacht voor landschappelijke inpassing en ruimtelijke kwaliteit van groot belang. De onderstaande aspecten die in de vorige pagina's beschreven zijn spelendaarbij een rol:

- passend bij maat en schaal van het landschap*
- kleurstelling*
- massa*
- kaprichting en plaatsing op de kavel*
- erfbeplanting*

Colofon

Deelnemende gemeenten en provincies

Aan de totstandkoming van de bouwstenen hebben de gemeenten Barneveld, Leusden, Nijkerk, Renswoude, Scherpenzeel, Veenendaal en Woudenberg en de provincies Gelderland en Utrecht meegewerkt.

Samenstelling projectgroep

A. Bossenbroek (gemeente Barneveld)
W. Nijboer (gemeente Barneveld)
A. Hakvoort (gemeente Leusden)
H. P. Reinders (gemeente Leusden)
N. Butterman (gemeente Nijkerk)
L. Janssen (gemeente Nijkerk)
M. Jansen (gemeente Renswoude)
W. Algra (gemeente Scherpenzeel)
B. Huijsmans (gemeente Veenendaal)
M. Vale (gemeente Woudenberg)
E. van der Linden (Provincie Gelderland)
F. van Tol (provincie Utrecht)
M. van Arkel (Projectbureau Vallei en Heuvelrug)
B. McCarthy (Projectbureau Vallei en Heuvelrug)
B. van Hees (Strootman Landschapsarchitecten)
M. Willemsen (Strootman Landschapsarchitecten)

Geraadpleegde documenten

- Brons + partners landschapsarchitecten + Gemeenten Amerongen, Barneveld, Leersum, Leusden, Maarn, Renswoude, Scherpenzeel en Woudenberg, Landschapsontwikkelingsplan (LOP) Gelderse Vallei (2005)
- BügelHajema Adviseurs + SVGV / Programmabureau Vallei, Beeldkwaliteitsplan Functieveranderingen Gelderse Vallei (2008)
- BügelHajema Adviseurs + SVGV / Programmabureau Vallei, Beeldkwaliteitsplan Grebberlinie (2011)
- BügelHajema Adviseurs + SVGV / Programmabureau Vallei, Beeldkwaliteitsregie Gelderse Vallei Utrecht Oost (2011)
- OKRA Landschapsarchitecten + Provincie Utrecht, Gebiedskatern Gelderse Vallei (2011)

Kaarten

Strootman Landschapsarchitecten, op basis van GIS informatie Provincie Utrecht en Provincie Gelderland en

- Brons + partners landschapsarchitecten + Gemeenten Amerongen, Barneveld, Leersum, Leusden, Maarn, Renswoude, Scherpenzeel en Woudenberg, Landschapsontwikkelingsplan (LOP) Gelderse Vallei, p.49 (2005)
- BügelHajema Adviseurs + SVGV / Programmabureau Vallei, Beeldkwaliteitsplan Functieveranderingen Gelderse Vallei, p.12 (2008)
- BügelHajema Adviseurs + SVGV / Programmabureau Vallei, Beeldkwaliteitsplan Grebberlinie, p.18 (2011)
- OKRA Landschapsarchitecten + Provincie Utrecht, Gebiedskatern Gelderse Vallei, p.85 (2011)

Foto's

Strootman Landschapsarchitecten, behalve:

- Gemeente Barneveld, Johan Galjaard, p. 27
- Google Images, p. 25

Wij hebben onze uiterste best gedaan bij de foto's de juiste bron te vermelden. In sommige gevallen is dat helaas niet gelukt.

Met dank aan

De Bouwstenen Ruimtelijke Kwaliteit zijn mede mogelijk gemaakt door de provincie Utrecht en de Regio FoodValley.

In opdracht van

Postbus 125
3925 ZJ Scherpenzeel
Nederland
T. +31-33-277.63.90
info@svgv.nl
www.wantbuitengebeurthet.nl

Gemaakt door

Funenpark 1-D
1018 AK Amsterdam
Nederland
T. +31(0)20-419.41.69
bureau@strootman.net
www.strootman.net

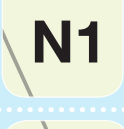
Matrix bouwstenen ruimtelijke kwaliteit

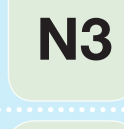
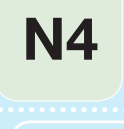
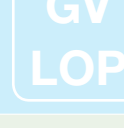
F3 = Set bouwstenen per thema per landschap in deze handreiking

GL = Beeldkwaliteitsplan Grebbelinie

GV = Gebiedskatern Gelderse Vallei

LOP = Landschapsonontwikkelingsplan Gelderse Vallei

Thema	Kampenlandschap	Slagenlandschap
Schaalvergroting van de (agrarische) bedrijfsvoering	 S1	 S2
Functieverandering van de (agrarische) bebouwing	 F1	 F2
Bouw van energie-installaties	 E1	 E1
Nieuwe infrastructuur	 I1	 I2
Dorps- en stadsranden	 D1 D4	 D2 D4
Natuurontwikkeling	 N1	 N2
Verblijfsrecreatie	 V1 V2	 V1 V2

Ontginningslandschap	Es- en brinkdorpen-landschap	Beken en griften	Grebbelinie Valeikanaal
 S3	 nvt	 GV LOP	 GL
 F3	 F4	 GV LOP	 GL
 E1	 E1	 GV LOP	 GL
 I3	 nvt	 GV LOP	 GL
 D3 D4	 D4	 GV LOP	 GL
 N3	 LOP	 N4	 N5
 V1 V2	 V1 V2	 GV LOP	 GL